

821.163.41.08 Милаковић Д.

811.163.41'373.45"18"

<https://doi.org/10.18485/sj.2025.30.1.8>**ЈЕЛЕНА М. ГАЗДИЋ***

Универзитет Црне Горе

Филолошки факултет

ORCID: 0009-0008-6427-5966

Оригинални научни рад

Примљен: 15. 11. 2024.

Прихваћен: 30. 12. 2024.

СТАТУС СЛАВЕНИЗАМА У ТЕКСТОВИМА ДИМИТРИЈА МИЛАКОВИЋА

У овом раду разматрани су славеносрпски елементи у текстовима Димитрија Милаковића објављеним у *Грлици* (1835–1839). Циљ рада је био да се укаже на колебања у његовим текстовима до којих долази и на фонетском, морфолошком, творбеном и синтаксичком плану. Истраживање је показало да се у Милаковићевим текстовима славеносрпски елементи јављају на свим језичким нивоима, што потврђује нестабилан граfiјско-ортографски систем, конкуренција руских/рускословенских и српских, народних граматичких црта, као и неријетко јављање дугих барокних реченица.

Кључне ријечи: славеносрпски језик, славенизми, српскославенски, рускославенски, српски народни језик

Димитрије Милаковић, Његошев секретар и уредник аламанаха *Грлица* (1835–1839), као што знамо, био је присталица Вука Караџића и с њим водио преписку. Ипак, и у његовим текстовима, објављеним у годишњаку *Грлица* (1835–1839), препознајемо славеносрпске елементе, што није никаква новина будући да су се славеносрпским изразом служили и они аутори који су се борили за усвајање Вукових правописних и језичких начела, па у почетку и сам Вук (Уп. Милановић 2018: 133). У досадашњим истраживањима истицано

* jelena.gazdic@gmail.com.

је да основу *Грлице* (1835–1839) чини народни језик херцеговачког типа уз примјесе рускословенског и славеносрпског (Уп. Шуковић 1980; Ћупић 1982; Окука 2020; Остојић: 1987; Газдић 2019, 2021), што је и очекивано будући да су аутори прилога у овом алманаху већином били црквена лица (Петар I, Петар II, Георгије Николајевић), а у годишњаку су објављивани разноврсни прилози почевши од научне прозе, прозе забавног карактера, народне епске поезије, умјетничке поезије, календарског дијела.

Корпус нашег рада овог пута чине текстови Димитрија Милаковића објављени у *Грлици* (1835–1839): *Крајки њоглед на географическо-сѣаѣиѣиѣическо оѣисаніе Црне Горе* (Г. 1835); *Крајка истѣоріа Црне Горе* (Г. 1836, Г. 1837. и Г. 1838), *Крајко географическо-сѣаѣиѣиѣическо оѣисаніе Боке Коѣѣорске* (Г. 1838), *Крајко географическо-сѣаѣиѣиѣическо оѣисаніе дубровачкогѣ окружја* (Г. 1839), као и његови предговори за издања из 1835, 1836, 1838. и 1839. године. Већ у насловима његових текстова, који имају референцијалну функцију, примјетан је утицај славеносрпског, што је и било уобичајено за овај период и за текстове научног карактера. „Ипак, у првој половини XIX в. наслов морамо посматрати и као стилски изолован сегмент у односу на сами текст. Познато је, наиме, да су наслови, као најистакнутија места текста, неретко били неупоредиво више лексички и синтаксички славенизовани у односу на остатак текста” (Милановић 2021: 47), што је случај и са Милаковићевим текстовима. Наведени историјско-географски и етнографски прилози имају обиљежја научних текстова: смисао за коришћење литературе, посједују потребну научну апаратуру (фусноте и наводнике приликом цитираних дјелова), пажљив и критички став према изворима, али се у њима јављају и обиљежја књижевноумјетничког, као и публицистичког стила. Такође, не треба заобићи чињеницу да је Милаковић имао филолошко образовање и долазио са новоштокавског подручја, а *Грлицу* је објављивао по налогу владике Његоша на подручју Старе Црне Горе (уп. Шуковић 1980, Газдић 2021). Сви ови подаци су важни и за саму анализу његових текстова, јер, како наводи А. Милановић, „личност аутора, жанр, тематика, метрика и стил епохе утицали [су] на коначно лексичко уобличавање текстова из прве половине 19. века” (Милановић 2021: 44).

Инвентар графема у Милаковићевим текстовима указује на колебање, па се тако поред Вукових *ћ*, *ђ* и *џ*, срећу и оспоравана слова *јаѣи*, *јери*, *јерови*, *ју*, *рускословенско ја*, а до колебања долази и на фонетском, морфолошком, лексичком, творбеном и синтаксичком плану. Правопис је доминантно морфонолошки, уз примјесе историјског (уп. Газдић 2021: 71).

1.1. Кренимо редом. У својим текстовима Милаковић недоследно употребљава *јаѣи* (што је, као и писање *јерова* и *јери*, условљено и ставом према цркви и Његошевом преписком са М. Обреновићем¹). Писање рефлекса *іе* на

¹ Уп. Газдић 2021.

мјесту дугог *jaīia* у етимолошкој позицији домаћих ријечи у прва три издања је доминантно (а), али се спорадично јавља и јат у тој позицији (б); *jaīi* се доминантно пише у етимолошкој позицији кратког *jaīia* у свим издањима (в). У посљедња два издања *Грлице* јавља се доминантно *jaīi* и у етимолошкој позицији дугог *jaīia* (г), мада се у ова два издања јавља и *e* на мјесту етимолошког *jaīia*, и то и дугог и кратког *jaīi* (д). Осим наведених позиција у Милаковићевим текстовима, *jaīi* се користи за умекшавање претходне графеме, тј. за означавање гласовне вриједности /*љe*/ и /*њe*/ (ђ).

- а) много Турака **посієку** (Г. 1836: 37), Црноєвића **рієка** (Г. 1835: 41, 42), **Рієке** у Црної гори ово су (Г. 1835: 41), неиде **напрієд** (Г. 1835: 44), **одупрієти** се (Г. 1835: 44), другоячіє **свієт** судію о Црногорцима (Г. 1835: 46), туфекцію **попрієко** гледаю (Г. 1835: 47), Ту войску **раздієле** на трос: [...]; друга под управом Вука Мићуновића на **лієву** страну (Г. 1836: 38, 39), у то **врієме** найзнатнієга Везира (Г. 1836: 40), **нієсам** могао нђгов забачени рукопис изнаћи (Г. 1836: 1), не проговори ни **рієчи** за Црногорце (Г. 1836: 38), осветити за **прієвару** Туприлићеву (Г. 1836: 46), **рієши се** не само воєвати против Француза (Г. 1837: 38), су **двіє** роте Витебскога и єдном Єгерскоа полка пође на сусрет непријателю (Г. 1837: 42, 43), **измієни** Аустриски гарнизон без крвопролитія (Г. 1837: 39), на **брієг** (Г. 1837: 39);
- б) Да би пак међу народом крађу **искорѣнио** (Г. 1836: 53);
- в) **вѣроятнo** имаѣу себи више од 200 квадр. миля (Г. 1835: 37), ползе и **утѣхе** домаће (Г. 1835: 44), хранити **хлѣбом** и луком (Г. 1835: 49), а на **мѣсто** нђгово (Г. 1836: 49), Под именом **лѣкара** прође свуд (Г. 1836: 51), нагну **бѣжати** (Г. 1836: 39), да не **вѣрую** Сѣпану Маломе (Г. 1836: 52), строго **заповѣди**, да се има свак помирити (Г. 1836: 53), што є ту било **добѣжало** да **утѣциште** нађе (Г. 1836: 41), **трпѣли** су велику недоскудицу у љехани (Г. 1836: 53), число своє **дѣце** (Г. 1837: 39), французи **умѣду** утврдити **мѣста** (Г. 1837: 46), **примѣтивши** обште движеніє, са свом силом **тѣснiо** є охотнике Руске (Г. 1837: 47), **Старѣшине** и главари обштества Боко-Которски (Г. 1837: 37), **вѣшто хѣли** да одбію лукавиі храбре (Г. 1838: 37), одржана є достославна **побѣда** надъ непријателѣмъ много вѣимъ (Г. 1838: 38), и позната **вѣштина** у политическимъ **дѣлима** Митрополита Петровића (Г. 1838: 41, 42), донесе курирь одъ Цара АЛЕКСАНДРА **заповѣдь** (Г. 1838: 42), готовъ быо **мѣсто** уступити (Г. 1838: 45), У почетку **мѣсеца** Марта дођу неколика **старѣшине** Херцеговачке съ границе Црногорске (Г. 1838: 50), у овомъ занату **вѣшта човѣка**, и да му є Сенатъ дао (Г. 1839: 44);
- г) ал' има и **лѣпы** равнина и шума, премда не съ высокимъ дрветима (Г. 1839: 38), која є у XV столѣтію у наиболѣмъ **цвѣту** была (Г. 1839: 40), XVII **вѣку** (Г. 1839: 44), многе србске **рѣчи** (Г. 1839: 46);

- д) У то **време** (Г. 1838: 38), У то исто **време** (Г. 1838: 52), **изнео** е такођер на Србскій Театаръ (Г. 1839: 54), стоявши неко **време** (Г. 1839: 57);
- ђ) давати **милостинѣ** Цетиньской цркви (Г. 1836: 42), **Тргованѣ** златомъ и сребромъ (Г. 1839: 41).

1.2. Милаковић у прва три издања *Грлице* готово досљедно пише <и> на мјесту некадашњег *јери*, а у посљедња два пише *јери* у етимолошкој позицији:

- а) по коме **би** каруце могле ходити (Г. 1835: 43), Парох научени и морални могао **би бити** у селу тутор (Г. 1835: 44), читатељи **бити** задовољни (Г. 1836: 2), **били** су са стране Бушатлине (Г. 1836: 56), не тако у вољи **било** ратовати с Турцима (Г. 1836: 59), републике пре неће **бити** призната (Г. 1837: 42), по **обичаю** источне православне цркве (Г. 1837: 39), са својом **обичном** смјлошћу (Г. 1836: 37), И **риба** се млога лови (Г. 1835: 41), и млога **риба** (Г. 1835: 45), **рибом** почасте (Г. 1835: 49), јошт **више** (Г. 1835: 2), **највише** (Г. 1835: 47), са **свимъ** разбѣнъ (Г. 1838: 37, 38), прекинуто е са **свимъ** (Г. 1839: 41), пређе **бивше** (Г. 1837: 42), **Црногорци** продају у Приморѣ жито (Г. 1835: 45), **Црногорци** (Г. 1836: 46), **Црногорци** (Г. 1837: 44);
- б) **Църносвѣкъ** печатао (Г. 1835: 2), **Владыка**, с прибавком свети (Г. 1835: 47), У **Грлицы** за 1835 годину (Г. 1838: 1), Да **бы** читатель (Г. 1838: 1), **ученый** Србинъ (Г. 1838: 1), свуда су **были** предупређени (Г. 1838: 37), **выше** Дубровника [...] **Црногорцы** и **Приморцы** (Г. 1838: 37, 38), Тай **истый** данъ **Црногорцы** (Г. 1838: 39), да се има предати Бока **Аустрийцыма** (Г. 1838: 39, 40), не другога средства **было** (Г. 1838: 40), къ самой **границы** союзнe войске (Г. 1838: 42), и заузме **Дебелый** брегъ (Г. 1838: 43), **намысли** освоити и островъ Корчулу (Г. 1838: 48), **бывшій** министаръ (Г. 1838: 49, 50), ал' има и **лѣпы** равнина и шума, премда не съ **высокимъ** дрветима (Г. 1839: 38), **Рыбе** лови се у изобнлю, као што е напр. ципо (скакавица), локарда, паламида, зубатацъ, **бранцынъ**, (Г. 1839: 40), у најболѣмъ цвѣту **была** (Г. 1839: 40), **обычно** (Г. 1839: 41), прекине се са **свымъ** (Г. 1839: 42), напредне **быле** (Г. 1839: 44).

1.3. Јерови се јављају на крају ријечи у посљедња два издања, а веома ријетко у првим издањима:

Църносвѣкъ печатао (Г. 1835: 2), **свршетакъ** (Г. 1838: 37), **намѣромъ** (Г. 1838: 42), **Квартиѣанисъ** (Г. 1839: 50), **Стихотворацъ** **Јоаннъ** **Гундулић** (рођ. 1588 умр. 1638) превео е **Тассовъ** **Єрусалимъ** (Г. 1839: 52), **сочинитель** (Г. 1839: 51).

1.4. У Милаковићевим текстовима употребљаване су и графеме <і>, <й>, <я>, <ю> и спорадично <щ>, које нису нашле мјесто у Вуковој ћирилици.

Графема <i> се користи да означи фонему /и/ испред /ј/ или другог вокала:

умложіо (Г. 1835: 40), **у напријед** (Г. 1836: 40), **Исторія** (Г. 1838: 1), **біоѣи** се (Г. 1838: 43), **7 милліона** (Г. 1839: 42), **Коллегіумъ** (Г. 1839: 49).

Графема <й> преузета је из грађанице и означава фонему /ј/:

найдравіс (Г. 1835: 42), **пѣговой** (Г. 1836: 72), **Російски** (Г. 1837: 39), **войне** (Г. 1838: 39), да се по **свакіѣ** начинѣ **война** продужи съ Французима (Г. 1838: 42).

Графема <я> је такође преузета из грађанице:

ратованя (Г. 1836: 40), **пушкараня** (Г. 1838: 38), **сочинявао** (Г. 1839: 53), **сочиненія** (Г. 1839: 53), **баряка** (Г. 1838: 48).

Графема <ю>, која је била на удару Мркаљево реформе азбуке, означава гласовне вриједности /ју/, /љу/, /њу/:

слѣдуюѣ (Г. 1835: 38), свою (Г. 1836: 39), **Враѣоѣи** (Г. 1837: 42), **біоѣи** се (Г. 1838: 43), **неволю** (Г. 1839: 43), **рачунаню** (Г. 1835: 46), **описиваню** (Г. 1838: 2).

Графема <щ>, преузета из грађанице, могла је код Милаковића означавати гласовну вриједност /шт/ у складу са српском црквенословенском традицијом, посебно у Црној Гори, или /шч/ према транскрипцији руске графеме која се касније усталила (али за то нема тако раних локалних потврда), или /шћ/ према перцепцији руског изговора и у складу с архаичним домаћим изговором одговарајуће гласовне групе:

сообщніс морем (Г. 1837: 41), **сообщенія** єдногѣ младогѣ Србина изъ Боке (Г. 1838: 1).

1.5. Поред дисимилације групе /мн/ у /мл/, типичне за српски народни језик, јавља се и група <мн>, карактеристична за књижевни језик:

- а) **млого** є брдовита (Г. 1835: 39), **умложіо** (Г. 1835: 40), И риба се **млога** лови и највише у Блату (Скадарском езеру) [...] **млоги** сир [...] **млого** сухога мяса (Г. 1835: 45), **млого** Турака посіеку (Г. 1836: 37), послѣ **млогога** боя (Г. 1836: 49), не **млого** пространу (Г. 1837: 45);
- б) побѣда надѣ непріятелѣмъ **много** већимъ (Г. 1838: 38), него су и **много** куће око Дубровника у пепео преобратили (Г. 1838: 39), кои є толико **много** износио (Г. 1839: 41, 42), и **много** фамиліе пале су (Г. 1839: 43), **много** србске рѣчи (Г. 1839: 46, 47).

1.6. Типично за славеносрпски је и удвајање сугласника у ријечима страног поријекла (а) и, ријеђе, у домаћим ријечима на морфемским спојевима (б):

- а) **Белли** (Г. 1837: 39), капетан **Белли** (Г. 1838: 52), **Профессора** Петера (Г. 1838: 1), (Русске и Црногорске) (Г. 1838: 37), союзнице **Русске** (Г. 1838: 40), **Русскога** баряка (Г. 1838: 48), **Русси** и Турцы (Г. 1838:

50), **Русскоме** (Г. 1838: 55), 7 **милліона** (Г. 1839: 42), **Коллегиумъ** у Дубровнику (Г. 1839: 49), **Граматикалне класе** (Г. 1839: 49), **Іоаннъ** изъ **Равенне**, ученикъ и солохлѣбникъ славнога Петрарке између 1,370 – 1,400 био **Профессоромъ** у Дубровнику и Секретаромъ Сената. Године 1431 на позиванъ Сената дошао є за **Профессора** Реторике Филипъ де Диверсисъ де Квартіјанисъ, родомъ изъ **Лукке** (Г. 1839: 50), Стихотворацъ **Іоаннъ** Гундулић (рођ. 1588 умр. 1638) превео є **Тассовъ** Єрусалимъ (Г. 1839: 52);

- б) другимъ **оддѣленіємъ** (Г. 1838: 55), Треба **оддати** заслужену похвалу (Г. 1839: 49), да се **оддаду** Млетчићима (Г. 1839: 58).

1.7. У складу са славеносрпском традицијом, растављено су писане неке ријечи које се иначе пишу заједно и чине једну акценатску цјелину (а), а понекад су енклитике писане састављено са ријечима с којима чине акценатску цјелину, затим неке предлошко-падежне везе, рјечца *не* са глаголом (б):

- а) ... тако да му се у врло кратко вріеме **са свієм** повратила пређашња јасност гласа. (Г. 1835: 42), Нелріятель, коєга є союзна войска уза-стопце гонила, [...] **са свимъ** разбѣнъ и поремећенъ обрне леђа и нада бѣгати (Г. 1838: 37, 38), Тргованъ златомъ и сребромъ прекинуто є **са свимъ** одъ како су Турцы станили се у Србій (Г. 1839: 41), трговина по суху прекине се **са свимъ** (Г. 1839: 42), ніе се **ни мало** измѣнило (Г. 1838: 50), многе србске рѣчи, коє кодъ други Србаля нису **ни мало**, или су врло мало познате (Г. 1839: 46, 47), ніе се **ни мало** бринула о њиномъ образованію (Г. 1839: 49, 50), но да се склоне на мир, кога Султан жели за вазда у наприєд с њима држати (Г. 1836: 40), најздравіє воде **за луду** піо (Г. 1835: 42), **за то** є Црна гора изобилна сиром, маслом и скорупом (Г. 1835: 41), **За тим** народ одправи Депутате к Митрополиту (Г. 1837: 38), пође **на прієд** (Г. 1837: 48), **упропасти ће** (Г. 1839: 19), **не ће** (Г. 1839: 19);
- б) Кад то погранични Турци чују, **сневеселесе** (Г. 1836: 46), трговина **насуху** (Г. 1839: 43), **непознаємъ** (Г. 1839: 95).

2.1. Код Милаковића се и на фонетском плану јављају извјесна колебања, али у мањој мјери него на плану граfiје и ортографије. Вокално *р* (и примарног и секундарног поријекла) доминантно се јавља као *р*, док се само спорадично среће рускословенска граfiја *ер*:

постанути господаром **Црногорскієм** (Г. 1836: 51), неутралну **черту** (Г. 1838: 42), **Черной** горы (Г. 1838: 1), **Черногорскихъ** (Г. 1838: 2), **жертвовати** (Г. 1838: 67).

2.2. Некадашње вокално *л* није очувано, тј. доминантно је прешло у српско у, изузев рускословенског рефлекса *ол* који се јавља у славенизмима *пук* и *пуковник* и једном у придјеву *захумски*:

У толико дође и **Полковник** Тутолмни с Граматом (Г. 1836: 59, 60), Єгерскоа **полка** пође на сусрет непријатељу (Г. 1837: 42, 43), Шеф 13-га Єгерскога **полка** с баталіоном (Г. 1837: 45), Жупанима **Захолмскомъ** и Требињскомъ (Г. 1839: 57).

2.3. Утицај рускословенског видљив је и у старим префиксима *во-* и *воз-*, мада се знатно чешће јављају српскословенски префикси *ва-* и *ваз-*:

Воздух є воопште у Црној гори здрав (Г. 1835: 39), **воспитавати** (Г. 1835: 46), Ньово **воспитаніє** выше є подржавало Латинску него ли Србску Литературу (Г. 1839: 55).

2.4. Са почетним рускословенским *со-* јавља се неколико примјера:

сочинію є много разногъ **содержанія** стихова; (Г. 1839: 56), **сочинитель** славне Дервишіяде (Г. 1839: 51), **сочинявао** є Еклоге (Г. 1839: 53), Јоштъ има Гундулићевы мањи **сочиненія** (Г. 1839: 53), **сообщіиє** морем (Г. 1837: 41), а нешто изъ **сообщенія** єдногъ младогъ Србина изъ Боке (Г. 1838: 1), држати **совршени** неутралитет (Г. 1837: 40).

2.5. Стару основу *свобод-*, карактеристичну за српскословенски и руски (коју и Његош редовно користи), само једном биљежимо (а), док се скоро досљедно јавља облик *слобод-* типичан за српски народни (б):

- а) колико за **свободу** своєгъ отечества (Г. 1839: 58);
- б) него да га остави у нѣговой **слободи** (Г. 1836: 72), Црногорске **слободе** (Г. 1836: 49), **слободу** и сваки напредак (Г. 1837: 37).

2.6. Лексема *точно* умјесто *тачно* потврђена је само два пута:

не можемо сад **точно** знати (Г. 1835: 37), добивши **точно** извѣстіє (Г. 1837: 44).

3.1. И при творби ријечи долази до недосљедности, типичне за славено-српске текстове, па се тако веома често јавља рускословенски суфикс *-ество* наспрам српског *-ство*:

мужестевени Црногорци (Г. 1835: 49), **отечество** (Г. 1836: 40), **общества** (Г. 1837: 37), И тако **мужествени** народ поврати вольност свою (Г. 1837: 39), своєгъ **отечества** (Г. 1839: 58).

3.2. Напоредо се срећу црквенословенски суфикс *-ије* (нешто чешће) и српски *-је*:

- а) **землѣделіє** неиде наприєд (Г. 1835: 44), **отечестволюбіє** Црногораца (Г. 1835: 44), **Управленіє** (Г. 1835: 47), У **гостолюбію** Црногорци превазилазе све друге Србе (Г. 1835: 49), **усрдіє** к двору Рускоме (Г. 1836: 42), блага **намѣренія** (Г. 1836: 59), ваша **одкупленія** немаре благо похарчити (Г. 1836: 64), **нуждна расположенія** (Г. 1837: 41), добивши **точно извѣстіє** (Г. 1837: 44), **положенія** за батеріє (Г. 1837: 46), **сообщіиє** морем (Г. 1837: 41), примѣтивши **общте движеніє** (Г. 1837: 47), **извѣстіє** у Триєсту (Г. 1837: 44), с мора непријатељско **по-**

ложеніе (Г. 1837: 45), описаніе Боке Которске, кое є извђено нешто изъ кнѣиге Бродманове, гдѣшто изъ кнѣиге Профессора Петера, а нешто изъ **сообщенія** єдногъ младогъ Србина изъ Боке (Г. 1838: 1), **сообщенія** єдногъ младогъ Србина изъ Боке (Г. 1838: 1), **Продуженіе** и свршетакъ (Г. 1838: 37), Благоразумно **поведеніе** Вице Адмирала Сснявина (Г. 1838: 41, 42), у толико добіе **извѣстіе** изъ Корфа (Г. 1838: 49), **Положеніе** союзничко у Котору (Г. 1838: 50), съ другимъ **оддѣленіемъ** Црногораца осаде Которъ (Г. 1838: 52), Комендантъ му на **предложенію** захвали (Г. 1838: 55), Дубровачко **окружіе** (Г. 1839: 35), то показує и само **мѣстоположеніе** Дубровачкогъ окружія (Г. 1839: 39), цѣлога **површія** (Г. 1839: 39), до свршетка XVII **столѣтія** (Г. 1839: 40), морали оставити своя **поселенія** у Сириі и Египту (Г. 1839: 40), православнаго **исповѣданія** (Г. 1839: 41), одъ **мореплаванія** (Г. 1839: 41), Послѣ великога **землѣтресенія** (Г. 1839: 42), Съ **унищеноженіемъ** **мореплаванія**, унищеножено є и **благостояніе** жителя (Г. 1839: 43), ніе се **ни** мало бринула о нѣиномъ **образованію** (Г. 1839: 49, 50);

- б) у читаню, **писаню**, **рачуваню** (Г. 1835: 46), при свем моме **истраживаню** (Г. 1836: 1), к **унищенію** нѣгове владе у Европи (Г. 1836: 56), при **писаню** исте Историје служію, ово су (Г. 1838: 1), послѣ такога великога **страданія** (Г. 1836: 42), **Тргованѣ** златомъ и сребромъ (Г. 1839: 41), да се прође **войштєня** (Г. 1836: 66), **ратованія** с Турцима (Г. 1836: 40), Осимъ **пушкаранія** нерегуларне войске (Г. 1838: 38), **живописанѣ** (Г. 1839: 49), Године 1431 на **позиванѣ** Сената дошао є (Г. 1839: 50).

3.3. Често се употребљава општесловенски суфикс *-тељ*, доминантан у црквенословенском и руском:

нека ми сад **читателѣи** опросте (Г. 1835: 2), да ће и с нѣом **читателѣи** бити задовольни (Г. 1836: 2), У кнѣигопечатнѣи **Правителя** Црногорскога (1838: насловна страна), У кнѣигопечатнѣи **Правителя** Црногорскога (1839: насловна страна), **установитель**, судія народа, орган државе (Г. 1835: 44), а на мѣсто нѣгово **постане владателѣом** народнѣим Митрополит Сава (Г. 1836: 49), **обновитель** Црногорске слободе (Г. 1836: 49), **Издатель** (Г. 1838: 1), заустави **побѣдителѣ**, но текъ што овѣи насрну, а Французи побѣгну (Г. 1838: 38), **сочинитель** славне Дервишјяде (Г. 1839: 51), подѣ покровительствомъ **Владателя** Србски и Императора Источни (Г. 1839: 57).

3.4. Код придјєва преовладава рускословенски суфикс *-ески* наспрам српског *-ски*:

у **политическимъ** дѣлима Митрополита Петровића (Г. 1838: 41), каквога **политическога** догађая (Г. 1836: 72), Кратко **Географическо-Статическо** описаніе Боке Которске (Г. 1838: 1), употребивши **историческу** критику (Г. 1838: 1), кои никадѣ дотле за **политическу** погрѣшку нису были тако жестоко наказани (Г. 1838: 39), и ако бы каква

политическа обстоятелства принудила едну или другу предати се макаръ коме одъ три Союзна Монарха (Г. 1838: 55), лежи између **Адриатическога** залива и Турске (Херцеговине) (Г. 1839: 35), у призрѣнију **политическомъ**, на осамъ кнежина (графства) и три капетаніе (Г. 1839: 38), изъ **Адриатическога** мора (Г. 1839: 42), Османида е најболѣ дѣло, коє **римокатолически** Србљы (Иллири) до садъ имаю (Г. 1839: 53).

4. Милаковићеве текстове прожимају и дуге барокне накићене реченице, праћене инверзијама и уметнутим конструкцијама, са предикатом у финалној позицији, а с обзиром на период у којем је стварао сасвим очекивана је и употреба корелатива у зависносложеним реченицама.² Овом приликом издвојићемо само неколико типичних реченица:

Остали пак путови, кои воде кроз Црну гору, изузимајући оне преко Бѣлопавлићскіе и Црничкіе поля, ніе су ништа друго но стазе преко крша, по којема се, разма у опанцима едва и с муком прелази. (Г. 1835: 43), Я не би могао на вѣрно казати кои едни од другіе, Црногорци од Примораца или ови од оніе, већу нужду имаю; то знам добро да Црногорци, кад би с Турцима у миру били, могли би живѣти без Примораца, а ови без њи – с великом муком. (Г. 1835: 45), Я сам обећао у Грлици за 1835 годину, да ћу Кратку Историју Црне горе, Светопочившим Митрополитом Петром списану, и у истой Грлици прекинуту, продужити; но будући да при свем моме истраживању ніесам могао нѣгов забачени рукопис изнаћи, тако сам се потрудио писати е далѣ, и, за ово кратко вріеме, нешто из штампаніе књига, а нешто из приповіеданя старіе овдашніе люди, скрпіо сам е коє како, и довео до године 1797. (Г. 1836: 1, 2), Разумѣвши Ћуприлић какви су у Црной гори тіесни кланци, кроз коє треба да му войска прође, ако жели извршит Султанову заповіед, а при том разабравши и за готовост Црногораца – не жалити за своє отечество изгинути, намисли пріеваром и лукавством, што не може силом, учинити; па пошалѣ главарима Црногорскіема писмо, у коме е њи сѣтовао, да се већ окане ратованя с Турцима, но да се склоне на мир, кога Султан жели за вазда у наприѣд с њима држати, и ако су они на то согласни, да дође неколико одбраніе люди к њму на договор, с којема ће он вѣчни мир и пріятельство погранично утврдити, а зада им Божию вѣру, да оніема, кои к њму на договор дођу, ништа учинити неће баш ако и мир с њима не начини. (Г. 1836: 40), Како дозна Митрополит да су Французи ушли у Дубровник, таки са своима Црногорцима и Приморцима, су двіе роте Витебскога и едном Сгерскоа полка пође на сусрет непріятелю 21-га Маія Французи заедно с Дубровчанима сусретну се с войском Митрополитовом недалеко од Цавтата же се започне бой (Г. 1837: 42, 43), Генерал Попондопуло, до мало послѣ тога опазивши седамъ непріятельски колонна, одъ кои свака е была яча одъ нѣга, коє су ишле управъ на нѣга да ударе съ три стране, ноћу повуче се къ Мойдежу, и заузме згодну позицію на границы Бокельской, а Митрополитъ са своіомъ войскомъ запреми кланце кодъ Каменогъ и Мокрина, да не пусти

² О овоме детаљније видјети код Милановић 2014: 355; Суботић 2007: 246.

непријатеља провући се књ Новоме. (Г. 1838: 44), За време мира, заключенога 2 Августа и не пазећи на представленија Вице Адмирала, Французи не само што су били прешли неутралну черту и начинили батерије кодъ самога усћа у заливъ Которскій на предгорію Остро, съ намѣромъ затворити Русскій флотъ; него су јошть усудили се и примакнути преднѣ свое посте књ самой границы союзне войске (Г. 1838: 42), У слѣдуюћимъ за тимъ временима спокойствія и мира, особито у време, кадъ є ученый Лудвикъ Бекателли 1555 – 60 быо Архіепископомъ Дубровачкимъ дошле су Латинске науке, а узъ нѣи и Србска Дубровачка Литература до найвышегъ степеня (Г. 1839: 51).

5. На основу предоченог јасно је да се у Милаковићевим текстовима објављеним у *Грлици* славеносрпски елементи јављају на свим језичким нивоима. Томе у прилог свједочи нестабилан графјјски систем (употреба Вукових <ћ>, <ђ> и <џ>, али и оспораваних <ѣ>, <ы>, <ь>, <ѡ>, <ю>, <я>, као и <і>, <й>, <я>, <ю> и <џ>). Типично за славеносрпски је и удвајање сугласника у ријечима страног поријекла, недоследност у неким правописним рјешењима – растављено су писане ријечи које се иначе пишу заједно и чине једну акценатску цјелину, енклитике су понекад писане састављено са ријечима с којима чине акценатску цјелину, као и неке предлошко-падежне везе. У творби речи такође постоји извјесна недоследност карактеристична за славеносрпске текстове, па се напоредо јављају рускословенски стари префикси *во-* и *воз-* и српкословенски префикси *ва-* и *ваз-* (мада ови други чешће); уз српски суфикс *-ство* често се употребљава рускославенски суфикс *-ество*; црквенословенски суфикс *-ије* појављује се уз српски *-је*, итд. Осим тога, неријетко се јављају дуге барокне реченице које су иначе одлика славеносрпских текстова. Све ово је очекивано с обзиром на вријеме и услове у којима је уредник цетињске *Грлице* Димитрије Милаковић стварао.

ЛИТЕРАТУРА

- Газдић 2019:** Ј. Газдић, Црквенословенизми у цетињској Грлици и друштвеноисторијски контекст, у: Драгиша Бојовић. Кристина Митић (ур.), *Византијско-словенска чтењија II*, Ниш: Центар за византијско-словенске студије, Међународни центар за православне студије, Центар за црквене студије, 215–223.
- [Gazdić 2019: J. Gazdić, Crkvenoslovenizmi u cetinjskoj Grlici i društvenoistorijski kontekst, u: Dragiša Bojović. Kristina Mitić (ur.), *Vizantijsko-slovenska čtenija II*, Niš: Centar za vizantijsko-slovenske studije, Međunarodni centar za pravoslavne studije, Centar za crkvene studije, 215–223.]

Газдић 2021: Ј. Газдић, *Језик цетињских годишњака и недељника из 19. вијека* (Грлица, Орлић, Црногорац, Црногорка и Зеџа), Подгорица: Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори.

[Gazdić 2021: J. Gazdić, *Jezik cetinjskih godišnjaka i nedjeljnika iz 19. vijeka* (Grlica, Orlić, Crnogorac, Crnogorka i Zeta), Podgorica: Matica srpska – Društvo članova u Crnoj Gori.]

Младеновић 1981: А. Младеновић, Неке славеносрпске особине предвиђене у *Српској грамаици* (1838) Димитрија Милаковића, *Научни састајак слависти* у *Вукове дане*, 10/1, 41–48.

[Mladenović 1981: A. Mladenović, Neke slavenosrpske osobine predviđene u *Srpskoj gramatici* (1838) Dimitrija Milakovića, *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*, 10/1, 41–48.]

Милановић 2021: А. Милановић, Славенизми у десетерачким песмама Герасима Георгијевића, *Српски језик*, XXVI, 43–56.

[Milanović 2021: A. Milanović, Slavenizmi u deseteračkim pesmama Gerasima Georgijevića, *Srpski jezik*, XXVI, 43–56.]

Милановић 2018: А. Милановић, Славеносрпски текст, *Предавања 7, Семинар српског језика, књижевности и културе*, Београд: МСЦ, 131–140.

[Milanović 2018: A. Milanović, Slavenosrpski tekst, *Predavanja 7, Seminar srpskog jezika, književnosti i kulture*, Beograd: MSC, 131–140.]

Окука 2020: М. Окука, *На путевима стандардизације српског језика и усвајања Вуковог језика и правописа*, Нови Сад: Прометеј.

[Okuka 2020: M. Okuka, *Na putevima standardizacije srpskog jezika i usvajanja Vukovog jezika i pravopisa*, Novi Sad: Prometej.]

Остојић 1987: Б. Остојић, Књижевни језик у Црној Гори и Вукова реформа, у: Јевто В. Миловић (ур.), *Зборник радова са научног скупа Вук Стефановић Караџић и Црна Гора*, Титоград: ЦАНУ, 27–37.

[Ostojić 1987: B. Ostojić, Književni jezik u Crnoj Gori i Vukova reforma, u: Jevto V. Milović (ur.), *Zbornik radova sa naučnog skupa Vuk Stefanović Karadžić i Crna Gora*, Titograd: CANU, 27–37.]

Ћупић 1982: Д. Ћупић, Језик Димитрија Милаковића у *Грлици* – првом црногорском књижевном алманаху (Г. 1835–Г. 1839), *Научни састајак слависти* у *Вукове дане*, 8, 267–280.

[Ćupić 1982: D. Ćupić, Jezik Dimitrija Milakovića u Grlici – prvom crnogorskom književnom almanahu (G. 1835–G. 1839), *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*, 8, 267–280.]

Шуковић 1980: Р. Шуковић, *Црногорски алманаси и календари (Г. 1835–1914). Књижевноисторијска обрада са библиографијом*, Цетиње: Централна народна библиотека СР Црне Горе „Ђурђе Црнојевић”.

[Šuković 1980: R. Šuković, *Crnogorski almanasi i kalendari (G. 1835–1914). Književnoistorijska obrada sa bibliografijom*, Cetinje: Centralna narodna biblioteka SR Crne Gore „Đurđe Crnojević”.]

THE STATUS OF SLAVONICISMS IN THE TEXTS OF DIMITRIJE MILAKOVIĆ

Summary

This paper discusses the Slaveno-Serbian elements present in the texts of Dimitrije Milaković published in *Grlica* (1835–1839). The study has shown that Slaveno-Serbian elements appear at all linguistic levels in Milaković’s texts.

The inventory of graphemes in Milaković’s texts indicates vacillation, so in addition to Vukov’s *ć*, *đ* and *dž*, there are also disputed letters <ѣ>, <ы>, <ь>, <ъ>, <ю>, Russo-Slavic <я>. In Milaković’s texts, the graphemes <ѣ>, <ѣ>, <я>, <ю> and <щ>, which did not find a place in Vuk’s Cyrillic script. In the formation of words, there is a certain inconsistency typical of Slavonic-Serbian texts, so the Russian and Russo-Slavic suffix *-ество* often appears alongside the Serbian *-ство*. Similarly, the Church Slavonic suffix *-ије* (somewhat more frequently) appears alongside the Serbian *-је*, and so on. Milaković’s texts are also permeated with long, baroque, embellished sentences, accompanied by inversions and embedded constructions, with the predicate positioned at the end. Given the period in which he wrote, the use of correlatives in complex sentences is also entirely expected.

This is evidenced by an unstable graphic-orthographic system, the interaction between Russian/Russo-Slavic and Serbian vernacular grammatical features, the coexistence of lexical Slavonicisms and Serbian folk vocabulary, and the frequent appearance of baroque sentences in his works. All of this is expected, given the time and circumstances in which he created.

Key words: Slaveno-Serbian language, Slavonicisms, Serbo-Slavic, Russo-Slavic, Serbian vernacular language.

Jelena M. Gazdić